

“Hem de plantar cara al mal”

Glucksmann, de 64 anys, és descendent d'una família jueva alemanya que l'any 1936 va fugir a França i que ara viu a París. Al seu nou llibre, *Dostoievski à Manhattan*, que s'ha publicat recentment, analitza els atemptats de l'11 de setembre.

—Segons la seua opinió, el nihilisme, i l'ensorrament dels valors d'aquest, avança amb passes de gegant pertot arreu. Ha arribat també al poble francès?

—El 21 d'abril, el dia en què se celebrà la primera volta de les eleccions presidencials, França semblava un país malalt, abatut pel xenòfob i fastigós Le Pen. A la segona volta, es va veure un tomb prodigiós: el país planta cara al repte i dona exemple; el 5 de maig, França és l'anti-Àustria: al mateix problema, una solució del tot oposada. A tots els partits parlamentaris de dreta que encara se sorprenien d'un extremisme racista i antieuropeu, la victòria de Chirac els ha mostrat que es pot guanyar sense qüestionar ni els principis democràtics ni els drets humans.

—Tot i això, Le Pen ha millorat els seus resultats a la segona volta. Es poden passar per alt sense més ni menys els cinc milions de vots?

—La França tolerant, la de dreta i la d'esquerra, ha guanyat una gran batalla, però no pas la guerra. El repte nihilista dels extremistes encara hi és present. Més de cinc milions i mig de vots antieuropeus i xenòfobs que donen suport al projecte d'un *apartheid* a la francesa és, sens dubte, un motiu de preocupació. Del que tinc més por, jo,

és d'aquestes ganes de caos, de la disponibilitat per provocar grans desga-vells. Val a dir que aquest compromís extremista no és el fruit espontani d'unes circumstàncies objectives adverses.

—No s'hi manifesta senzillament una manca material o social que provoca protestes per pura desesperació?

—En l'extremisme es cristal·litza una voluntat conscient de ruptura a qualsevol preu; rep un vot kamikaze, els electors extremistes volen fer esclatar enlaire tota la casa. No pensen gens ni mica en reformes o programes, més aviat expressen el rebuig total, el “no” general. Aquesta votació significa, en aquest sentit, un acte de gran violència simbòlica —a la qual podria seguir la violència real.

—Com és possible un procés així en una democràcia estable i benestant?

—A causa dels forats negres de la nostra memòria col·lectiva: Vichy, la guerra d'Algèria, el Gulag soviètic que els marxistes francesos tant de temps no volgueren veure; tots aquests esgarrifosos successos n'han estat foragitats, de la consciència col·lectiva, amagats darrere un pietós silenci. Els kamikazes dretans i d'esquerra tornen ara a invocar els conceptes de raça i classe, i així s'apropien d'una herència que encara no se sap ben bé en què ha de consistir.

—Per tant, la superació del passat i la crítica de les ideologies han estat debades?

—Ben al contrari, n'hi ha hagut una gran manca. A Alsàcia, i també a Àustria, s'ha parat esment a oblidar el període alemany dels anys 1940-1945.

El filòsof francès
André Glucksmann
parla sobre
l'era que ell anomena
del nihilisme globalitzat,
la lluita contra el
terrorisme internacional
i la menysvaloració
d'aquest perill
per molts intel·lectuals
europeus.

Al sud, la guerra d'Algèria continua sent un trauma. Al nord del país i als voltants de les ciutats de tot França, que en altre temps eren d'esquerra, estan canviant l'antic estalinisme per la ultradreta. Als bastions de Le Pen veiem el retorn d'allò que fou oblidat.

—El fracàs de les elits polítiques ha contribuït a la pujada de Le Pen?

—Sí, i això perquè no han volgut tractar a la campanya electoral les qüestions més conflictives: l'11 de setembre, el major atemptat terrorista de la història; la guerra pels llocs sagrats al Pròxim Orient, que torna ara; una nova potència a Moscou i el genocidi de Txetxènia.

—Creu que l'ira anticivilitzadora dels electors de Le Pen i el terrorisme internacional són punts interrelacionats?

—I tant! Els nostres polítics han arraconat el tema de la inseguretat planetària, i han deixat sols els espectadors de televisió esporuguits amb els seus fantasmes. Pense que hi ha el perill globalitzat de caure en aquest nihilisme, que l'11 de setembre ha fet palès. Bin Laden, certament, té molts imitadors potencials. De les ciutats satèl·lit del nostre país als nostres barris problemàtics, hi ha gent que creu que tot és permès, que no cal respectar res, que ja no hi ha més tabús. I aquesta manera brutal de trencar tabús és nihilista. Si una banda fa la primera passa, l'altra també se sentirà amb el dret de trencar els seus tabús.

—Els atemptats antisemites i els incendis de sinagogues provocats són, doncs, l'expressió d'aquesta ruptura de tabús i, per tant, una forma de nihilisme?

—El nihilisme té moltes cares, i l'antisemitisme n'és una. Als nostres suburbis el conflicte del Pròxim Orient té un ressò immens. El nihilisme, però, no necessita cap justificació, ni ideològica ni política, per actuar; a tot estirar s'amaga darrere una coartada.

—I com és que els joves esdevenen nihilistes?, és al contrari dels estudiants russos del segle XIX que Dostoievski i Turgueniev van descriure?

—Les societats, els diversos tipus de moral tradicional, les normes heretades, tot això ja no se sosté gairebé enlloc del món. El desarrelament dels

homes, així com el barraquisme ferotge de les ciutats, s'acceleren a un ritme vertiginós, fenomen que és una conseqüència perillosa de la globalització. I és que, dins els caps, ja ha tingut lloc la imparable occidentalització, un procés que suscita una por i una violència reflex també de l'ètica occidental; això és, la responsabilitat individual davant la pròpia llibertat no s'ha escampat al mateix ritme.

—En aquest xoc hi ha una mena de fonamentalisme nou que Europa creia que ja havia superat? No és res de nou que el feixisme i el comunisme també foren reaccions de rebuig a l'època moderna.

—Sí, i és que tota cultura que no es renova contínuament i no es torna a inventar a si mateixa un i altre cop està lliurada a aquest perill. Ara com ara, la més amenaçada és la islàmica. Val a dir que, a l'islam, o li reïx d'endegar les seues milícies, els joves combatents de Déu, o haurà encetat la pròpia fi, un cop caigut a les urpes del propi fanatisme, tal com ja ho feren les altres dues ideologies totalitàries del segle XX.

—Però, abans d'això, podria esclatar una Tercera Guerra Mundial —o una Quarta, si comptem la guerra freda— arran de l'integrisme islàmic?

—Bé, en certa manera ja ha començat, amb el passat 11 de setembre. Els nord-americans ho han copsat millor que els europeus. Els atemptats contra Manhattan comporten la fi d'un mite, de la llegenda del darrer país que es considerava immortal.

—A la Primera Guerra Mundial, Europa ja va viure aquesta mateixa experiència, sense, no cal dir-ho, haver-ne après la lliçó.

—En aquell moment, Paul Valéry va dir: "Ara ja sabem que les nostres civilitzacions són mortals." Ara, els EUA constaten que són un país vulnerable com qualsevol altre. Si Manhattan pot patir un atemptat, llavors tot pot ser-ne víctima. Es tracta, diguem-ne, de la democratització d'Hiroshima: tot aquell que puga segrestar un avió i estavellar-lo contra una pila atòmica té tant de poder com el president Truman tot just després d'Hiroshima. La lògica de la dissuasió nuclear que

“En certa manera, la Tercera Guerra Mundial es va iniciar el passat 11 de setembre. Els americans ho han copsat millor que els europeus. Els atemptats de Manhattan comporten la fi d'un mite”

ha funcionat entre tots dos blocs ha perdut la seua vàlua amb el terrorisme internacional.

—És possible de posar ratlla al poder destructiu d'aquesta violència desenfundada amb una campanya antiterrorista?

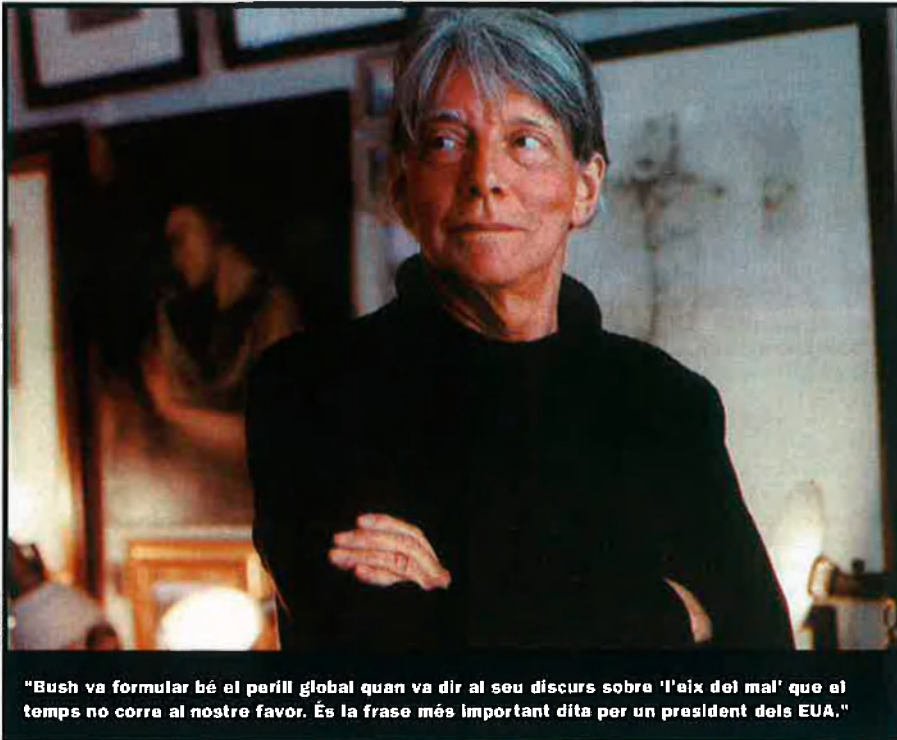
—Només amb mitjans militars, segur que no. La idea que aquest perill global es pot arrencar de soca-rel amb una guerra és un pensament sense cap ni peus sorgit d'una situació de pànic. Pense que el president dels EUA va formular força bé això quan va dir al seu discurs —injustament ridiculitzat— sobre "l'eix del mal" que el temps no corre al nostre favor. Aquesta és la frase més important que mai ha dit un president dels EUA.

—Si el temps no està al costat d'Amèrica, aleshores la Providència tampoc?

—Ni tan sols Déu. La nació pròpia de Déu ha quedat òrfena, i això fa que tot siga possible. El nihilisme és el problema més greu del segle XXI, ja que les forces destructives són, en tot cas, més potents que les constructives.

—Què hi pot fer la reflexió intel·lectual, que es manifestà tan eficaç pel que fa a la crítica de les ideologies?

—No s'hi val tancar els ulls davant el mal, aquesta és una qüestió cabdal. Es

"Bush va formular bé el perill global quan va dir al seu discurs sobre 'l'eix del mal' que el temps no corre al nostre favor. És la frase més important dita per un president dels EUA."

poden retraure moltes coses a George W. Bush, però no que haja anomenat el mal pel seu nom. El gran drama del segle XX va consistir en la inèpcia per reconèixer i desemmascarar el mal i els seus agents. Els comunistes no en van dir ni piu, del Gulag; els alemanys van silenciar els camps de concentració, i els anticolonialistes, els brutals excessos dels combatents per la independència.

—Per tant, tornem a ser exposats a la temptació d'esdevenir còmplices silencis del nihilisme?

—Hi ha dues formes, de nihilisme; l'una, activa, virulenta i cruel, és la que va causar estralls a Manhattan i la que, en forma d'exèrcit rus, està devastant Txetxènia. I, l'altra, el nihilisme primigeni, més aviat tou, en alguns casos sotmès fins i tot a reinterpretacions mitjançant un procés de relativització i racionalització. En temps de Hitler, l'escriptor austríac Hermann Broch considerà el crim de la indiferència com el major pecat d'Europa; un pecat que tornem ara a cometre envers els txetxens, contra els quals el senyor Putin mena la seua bruta guerra d'anorreament, sense càstig ni testimonis.

—Aquest nihilisme tou és, doncs, característic de l'Europa dels nostres dies, en què el pacifisme, l'antiimperialisme i el compromís amb el Tercer Món estan tan arrelats?

—S'arriba al punt màxim de l'estultícia i, a sobre, es lloa aquesta ceguesa conscient com a forma de superioritat moral. Volen rentar-se'n les mans perquè no tenen el coratge d'intervenir-hi, no hi ha més. Per exemple, Günter Grass va donar un bon exemple d'aquesta incapacitat de veure-hi: després dels successos de Manhattan, va dir que hi havia molt de trasbals pels morts als EUA. Però què se'n diu, de les innombrables víctimes de les guerres d'Àfrica? A més, a Nova York no només van morir americans. Hi va imperar l'ira, les ganes de matar, tant se val a qui. I d'això, jo en dic el mal, que no es pot destruir amb crides a la calma.

—Tan sols hi té sentit el deure de resistir, és a dir, l'obligació d'intervenir, com ara a Kosovo o a l'Afganistan?

—El ministre d'Afers Exteriors alemany, Joschka Fischer, ho ha entès molt bé: qui tolera el genocidi o el crim, i amb certes declaracions encara el minimitza, al capdavant banalitzava i

menysté Auschwitz. A Europa, i arreu del món, però, la percepció dels fets és encara extremadament selectiva. Més de la meitat de la població mundial ha rebut els atemptats de Bin Laden o bé amb una joia palesa o bé amb una amagada satisfacció.

—Sí, perquè ha colpit el país més poderós del món. Som davant la síndrome de David i Goliat. Les víctimes humanes dels atemptats suïcides palestins topen, igualment, amb un suport i una comprensió creixents. Són tan sols la continuació de la guerrilla de partisans però amb altres mitjans?

—A Europa, de més de 200 anys ençà, els mots guerriller i terrorista són quasi sinònims. El terrorisme de tipus nihilista és, però, diferent de la guerrilla, la qual avui dia és considerada com una forma més de conducta militar reconeguda.

—La diferència està en els atemptats indiscriminats contra civils aliens al conflicte?

—Sí, perquè s'hi fa palès un propòsit genocida: es pot matar qui siga, tant se val la persona. Aquesta esgarriada nihilista abraça, com una possibilitat fatal, tots els moviments d'alliberament i d'independència. El Front d'Alliberament Nacional algerià també perpetrà actes semblants al principi dels anys cinquanta, quan volaven cafès i gelateries amb bombes, com ara fan els palestins.

—Per tant, la manca de justícia de l'opressió no pot justificar qualsevol acte de resistència dels oprimits?

—És clar que no, altrament l'odi es legitimaria a si mateix. Tots els moviments d'independència del Tercer Món tingueren moltes dificultats a l'hora de distingir la violència militar legítima de l'arbitrària; aquesta errada, els pobles afectats l'han pagada ben cara: en comptes de les potències colonials, arribaren al poder nous opressors casolans. Gairebé totes les victòries anticolonials de l'Àfrica acabaren en dictadures esborronadores. El Front Islàmic de Salvació i els grups islàmics armats són deixebles del Front d'Alliberament Nacional d'Algèria, com diuen els demòcrates algerians.

EL TEMPS / EFE

Dalt, manifestació de partidaris de Jean-Marie Le Pen el passat primer de maig, a París: "Al nord i als voltants de les ciutats de tot França estan canviant l'estalinisme per la ultradreta." A la dreta, el líder d'Al-Qaeda: "Més de la meitat de la població mundial ha rebut els atemptats de Bin Laden amb una joia palesa o amb una amagada satisfacció."

—L'excepció és la reconciliació nacional que engegà Mandela a Sud-àfrica.

—Per això Mandela és una figura exemplar. I per això va haver-se de separar de la seua dona, la senyora Winnie, que personalitzava el corrent contrari: l'assassinat, la crueltat cega, la venjança i la tirania. El cap del Front d'Alliberament de Palestina, Iàsser Arafat, es troba ara en la mateixa cruïlla de camins, i encara no ha après la lliçó de l'11 de setembre. Les bombes humanes continuen la lògica del terrorisme nihilista de Bin Laden. La política de Sharon, que jo considere errònia, no n'ofereix cap justificació.

—La condescendència envers les atrocitats dels oprimits té, precisament a França, una tradició força llarga...

—El text típic d'una apologia acrítica de la violència anticolonial és el pròleg de Jean-Paul Sartre al llibre de Frantz Fanon *El maleïts d'aquesta terra*. Cap a la fi de la seua vida, però, Sartre va reconsiderar la seua posició en aquest punt i es comprometé a favor dels refugiats del mar vietnamites, els refugiats que fugien del país a bord de vaixells que amenaçaven contínuament d'anar a pic, és a dir, víctimes de vencedors que duïen endavant una guerra contra Amèrica amb el suport (moral) de tota la intel·lectualitat europea. Però no tots els intel·lectuals, ni

de lluny, han seguit el camí de conversió de Sartre.

—Per què, fins avui dia, ha romàs infrangible la fascinació davant la rebel·lió i la revolta?

—El bany de sang, la fúria cega, tot això ja ho descriueren Homer a la *Il·líada* i Sòfocles a la seua tragèdia sobre Ajax. Per als grecs es manifestava la supèrbia dels homes envers els déus, la qual —en la seua violació de les normes— comportava un perill per a tota la societat. Totes les societats i les cultures coneixen, amb regles diferents, si més no dos tabús: "No pots dormir amb qui vulgues" i "no pots matar qui vulgues". La religió i la cultura hi són per endegar i posar límit a aquest nihilisme homicida, per reglamentar la violència guerrera. Quan tot és permès, Déu i la tradició moren; i si tot continua sent permès, llavors mor també l'ordre secular de la polis.

—Davant aquest repte, l'humanisme il·lustrat occidental està a l'altura de les circumstàncies?

—Dostoievski, als seus *Dimonis*, va descriure el frenètic goig que desperta la destrucció per la destrucció, la qual ha devastat el segle XX i continua ara al XXI. L'humanisme consisteix a reconèixer el mal i plantar-li cara.

—El bé, però, no venç ja amb el sol coneixement del mal.

—No, però —tal com Dostoievski sabia— no cal ser un àngel per combatre el mal. Això ens ho ha ensenyat la gran literatura d'Homer. L'humanisme no és pas l'enaltiment d'una moral occidental superior, sinó una forma de racionalisme indispensable també per a la supervivència del nostre planeta.

El nihilisme és un concepte clau en les tesis de crítica de la cultura que el filòsof francès André Glucksmann defensa en aquesta entrevista i en el seu llibre. El terme es formà del mot llatí *nihil* (no-res); ja el pare de l'església Sant Agustí parla de *nihilisti*, fent al·lusió a la gent que no creu en res. En el decurs dels segles XVIII i XIX, el nihilista que nega tot coneixement de la realitat (i es contradia a si mateix quan afirma les pròpies tesis sobre la veritat) es converteix en un nihilista políticomoral que nega les obligacions morals i vol destruir l'ordre cultural i moral existent. Glucksmann emprà el terme en aquest sentit pràctic, però —seguint Nietzsche— amplia el sentit d'un concepte que posa en perill, amb una "voluntat de no-res", la cultura europea i revela una "voluntat de poder" amagada que no es deixa dominar per cap norma.

Romain Leick

© Der Spiegel-EL TEMPS

Traducció: Joan Martínez Terrones